

πάνη ἐπέτρεπε τὴν παρ' αὐτοῖς ἰδρύσιν τῶν καταλλήλων δεσμοτηρίων· διὸ καὶ προετίμων τὴν ποινὴν τῆς φυγῆς ἀντὶ τοῦ καταδαπανᾶσθαι ἰδρύοντες μεγαλοπρεπῆ δεσμοτήρια καὶ διατρέφοντες τοὺς ἐν αὐτοῖς δεσμώτας· μόνος ὁ Πλάτων ἐν τῇ νομοθεσίᾳ αὐτοῦ συνιστᾷ τὴν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ χρονίαν ἐγκάθειρξιν πρὸς σωφρονισμόν τῶν πλημμελούντων(1)· ὡς πρὸς τοῦτο δὲ μάλιστα ὁ φιλόσοφος τοσοῦτον προσεγγίζει πρὸς τὰς νεωτέρας ἰδέας, ὥστε καὶ τὴν ἰσόδιον ἐγκάθειρξιν νομοθετεῖ· διὸ καὶ σωφρονιστήριον ἐν τῶν δεσμοτηρίων αὐτοῦ καλεῖ· ἀκριδέστερον δ' εἶπειν, ὁ Πλάτων συνιστᾷ τρία δεσμοτήρια εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ· ἐν μὲν περὶ τὴν ἀγορὰν πρὸς περιορισμόν τῶν εἰς μικρὰ καὶ κοινὰ πλημμελήματα περιπιπτόντων· τὸ δεύτερον δεσμοτήριον καλεῖ σωφρονιστήριον, ἐν ᾧ ἐγκλείονται οὐχὶ ἔλαττον τῶν πέντε ἐτῶν οἱ μείζονα περὶ θεοῦς ἀσεβοῦντες· τοῖς δ' ἐν αὐτῷ ἐγκαθειργμένοις οὐδεὶς τῶν ἄλλων πολιτῶν πλησιάζει, ἀλλὰ μόνον τῆς ἀρχῆς ὠρισμένα μέλη ἐπισκέπτονται ἐπὶ νοουθειῆσει τε καὶ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ· ἀλλὰ μετὰ πενταετὴ ἐγκάθειρξιν ἀπολυθέντες, ἀφοῦ ἤδη ἄρκούντως ἐσωφρονίσθησαν, συνοικοῦσι μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν· ἐὰν δ' ὁμοῦ τις τούτων κατηγορηθῆ, πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατακριθῆ, ὡς ἀνιάτως ἤδη νοσῶν καὶ ἀδιόρθωτος θανατοῦται· καὶ τέλος εἰς τὸ τρίτον δεσμοτήριον, τὸ ἐν τῇ ἀγριωιάτῃ ἐρημίᾳ ἰδρυμένον καὶ τιμωρίας ἐπωνυμίαν ἔχον, ἐγκλείουσι ἰσοβίως τοὺς θηριώδεις γενομένους· τοῖς ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τούτῳ οὐδεὶς τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν πλησιάζει, ἀλλὰ μόνον οἱ νομοφύλακες· οὗτοι δὲ καὶ τὴν τροφὴν ταχιὴν παρέχουσι διὰ τῶν οἰκετῶν· καὶ ἐὰν τις τῶν ἐγκαθειρκτων τούτων τελευτᾷ, ἔξω τῶν ὁρίων τῆς χώρας καὶ ἄταφον ἐκθάλλουσι(2).

τύπτειν - μαστιγοῦν, πληγαὶ - μαστιγώσεις.

Ὁ περὶ τοῦ δεσμοτηρίου καὶ τῶν δεσμῶν λόγος ἄγει κατ' ἀνάγκην ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν ποινὴν τοῦ τύπτειν καὶ τοῦ μαστιγοῦν· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ θάνατος, ἡ φυγὴ καὶ ὁ δεσμός συχνότατα μνημονεύονται ὡς ποινὰί

(1) Πλάτ. Νόμ. 855 B δεσμοῖς τε χρονίοις καὶ ἐμφανέσι καὶ τισὶ προσηλακισμοῖς κολάζειν.

(2) Πλάτ. Νόμ. 908 καὶ 909.

τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὡς πρὸς τὰς πληγὰς, τοὺς ῥαβδισμοὺς δηλαδὴ καὶ τὰς μαστιγώσεις, εἴαν ὑπῆρχον ἐν ταῖς διατάξεσι τοῦ ποινικοῦ δικαίου τῶν Ἑλληνικῶν νομοθεσιῶν καὶ τοῖς ἐλευθέροις πολίταις ἀποφάσει δίκαστικῇ ἐπεδύλλοντο, τοῦτο ὑπὸ τινῶν ἀμφισβητεῖται· ὀκνοῦσι δ' οὗτοι τοιοῦτόν τι νὰ παραδεχθῶσιν, ὀρμώμενοι ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι τὸ τύπτειν καὶ μαστιγοῦν τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἐλευθέρων βαθέως ἐτίτρωσκεν· καὶ ὁμοίως ὁ Πλάτων(1) ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Νόμοις, συνήθως ἀπειλῶν διὰ τῆς δημοσίας μάστιγος τοὺς δούλους καὶ τοὺς ξένους, καὶ κατὰ τῶν ἐλευθέρων οὐχ ἥττον ἐπιτρέπει τὰς πληγὰς ὡς ἰδίαν ποινήν, καθάπερ τὸ θανατοῦν καὶ τὸ δεῖν ἢ τοὺς δεσμούς· μάλιστα δὲ ἐν τῷ καταργεῖ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας τῶν ἐλευθέρων, ἐπιτάσσει πρὸς τῷ μαστιγοῦν καὶ ἄλλας ἀτιμαστικὰς καὶ προπηλακιστικὰς ποινάς, οἷον ἀμόρφους ἔδρας (2), σιτάσεις καὶ παρασιτάσεις εἰς ἱερά (3). Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ διαλόγοις τοῦ φιλοσόφου μνημονεύεται τὸ τύπτειν καὶ αἱ πληγαὶ μετὰ τῶν ἄλλων ποινῶν· οὕτω λ. χ. ἐν τῷ Γοργία σαφέστατα λέγεται· «εἴαν μὲν πληγῶν ἀξία ἡδίκηκῶς ἦ, τύπτειν δεῖ παρέχοντα (ἑαυτόν)· εἴαν δὲ δεσμῶν, δεῖν· εἴαν δὲ ζημίας, ἀποτίνοντα· εἴαν δὲ φυγῆς, φεύγοντα· εἴαν δὲ θανάτου, ἀποθνήσκοντα» (4).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Πλάτων λέγει, ἄδηλον δὲ μένει, εἴαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ταῦτα λαμβάνη· ἀπίθανον δὲ φαίνεται, εἴαν Ἑλληνική τις νομοθεσία καὶ μάλιστα ἡ Ἀττικὴ εἶχε τὰς πληγὰς ὡς ποινήν τεταγμένην καὶ δίκαστικῇ ἀποφάσει τοῖς ἐλευθέροις πολίταις ἐπιβαλλομένην· τὸ ἀπίθανον δὲ τοῦτο γεννᾶται μάλιστα ἐκ τῆς γνώμης τοῦ Δημοσθένους λέγοντος «ἐν τῇ ἐννόμῳ πολιτείᾳ ὁ δούλος καὶ ὁ ἐλεύθερος κατὰ τοῦτο μάλιστα διέφερον, ὅτι τοῖς μὲν δούλοις τὸ

(1) Πλάτ. Νόμ. 845, 854 Δ καὶ 914 Β.

(2) ἀμόρφους ἔδρας, τὸ ἀμόρφως καὶ ἐξευτελιστικῶς καθίζειν·—παραστάσεις, σιτάσεις παρά τινα ἄτιμος· Τιμαῖος Λεξικ. Πλατων. 206 πρὸβλ. καὶ Δίων. Κάσσιον LV, 18 καίτοι καὶ ἀποθανεῖν εἰλοῖτο ἂν τις εὖ γεγονώς καὶ ἀνδρείος ὢν ἢ τοιοῦτόν τι παθεῖν·—ὡς πρὸς τὰς ἀμόρφους δὲ ἡ ἀτιμαστικὰς ἔδρας καὶ σιτάσεις πρὸβλ. καὶ τὸ ὀνομάειν τὴν μοιχαλίδα ποιεῖν (Πλουτ. Ζητήματ. Ἑλλην. 2), τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ κοφινοῦσθαι τὸν χρεωκοποῦντα ἐν Βοιωτίᾳ (Στοβ. XLIV, 41) καὶ τὸ τοὺς δειλοὺς γυναικαστολεῖν ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Χαρώνδα (Διόδωρ. XII, 16).

(3) Πλάτ. Νόμ. 855 C.

(4) Πλάτ. Γοργ. 480 D πρὸβλ. καὶ Κρίτων. 51 Β δεῖ τὸν πολίτην πασχεῖν, εἴαν τι ἡ πόλις προστάτη παθεῖν, εἴαν τε τύπτεσθαι εἴαν τε δεῖσθαι.

σῶμα τῶν ἀδικημάτων ἀπάντων ὑπεύθυνόν ἐστί, τοῖς δ' ἐλευθέροις κἂν τὰ μέγιστα τύχῳσιν ἀδικοῦντες, τοῦτό γ' ἔνεστι σῶσαι· εἰς χρήματα γὰρ τὴν δίκην περὶ τῶν πλείστων παρὰ τούτων προσήκει λαμβάνειν» (1). Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο· τὸν κατακεκριμένον ἀνδρόφονον καὶ φυγάδα, ἐὰν παρὰ τὸν νόμον κατέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα, ἐν ᾗ ὀικαιοῦται· τις γὰρ κτείνῃ καὶ γ' ἀπάγῃ κατὰ τὸν νόμον, δὲν δύναται ὁμως ἐκ τοῦ νόμου γὰρ λυμαίνηται αὐτόν, μαστιγῶν δηλαδὴ καὶ δέρων καὶ δεσμεύων (2)· τούτοις δὲ συμφωνεῖ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀντιφῶντος, καθ' ἣν τοὺς μὲν ἐλευθέρους ὄρκους καὶ πίστεσιν ἐξαναγκάζει ὁ νόμος, ἃ τοῖς ἐλευθέροις περὶ πλείστου ἐστί, τοὺς δὲ δούλους ἐτέραις ἀνάγκαις (3) (βασάνοις δηλαδὴ καὶ πληγαῖς).

Ἄλλ' ὁ Αἰσχίνης μνημονεύει νόμου τινὸς τοῦ Σόλωνος «ὅς τὴν ἄγυναῖκα, ἐφ' ἣ ἂν ἀλφ' μοιχός, οὐκ ἔῃ κοσμεῖσθαι οὐδὲ εἰς τὰ δημοτελή ἱερά εἰσιέναι, ἵνα μὴ τὰς ἀναμαρτήτους τῶν γυναικῶν ἀναμειγνυμένη διαφθείρῃ· ἐὰν δὲ εἰσίῃ ἢ κοσμηται, τὸν ἐντυγχάνοντα κελεύει καταρρηγνύναι τὰ ἱμάτια καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρεῖσθαι καὶ τύπτειν ἀπεχόμενον θανάτου καὶ τοῦ ἀνάπηρον ποιῆσαι, ἀτιμῶν τὴν τοιαύτην γυναῖκα καὶ τὸν βίον ἀδίωτον αὐτῇ παρασκευάζων» (4).

Ἐν ᾗ δὲ ὡς πρὸς τοὺς ἐνήλικας τοιαῦτά τινα γινώσκομεν περὶ τοῦ κατὰ πόσον ὁ νόμος ἐπέτασσε τὸ τύπτειν πληγὰς καὶ μαστιγοῦν, ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν Ἀττικῶν παιδῶν αἱ πληγαὶ ἦσαν συνήθη τοῦ παιδαγωγοῦ σωφρονιστικὰ μέσα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (5) ἐὰν μὲν ὁ παῖς ἐκῶν πείθῃται εἰς τὰ κελευόμενα καὶ τὰ διδάγματα τοῦ παιδαγωγοῦ, εὖ ἔχει· εἰ δὲ μὴ, ὡσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπιόμενον εὐθύνοισιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς (5)· ἀποθαυμάζων ὁ φιλόσοφος προσέτι τὴν παλαιότεραν τῆς κοινωνίας εὐκοσμίαν λέγει· «οἱ μὲν πεπαιδευμένοι μετὰ σιγῆς διὰ τέλους ἤκουον, τοὺς δὲ παῖδας οἱ παιδαγωγοὶ καὶ τὸν πλεῖστον ὄχλον οἱ ἄρχοντες διὰ τῆς ῥάβδου ἐνουθέτου» (6).

(1) Δημ. ΚΒ', 55 καὶ ΚΔ', 167.

(2) Δημ. ΚΓ', 28-34.

(3) Ἀντιφῶν περὶ τοῦ χορευτοῦ 25.

(4) Αἰσχίνης Α', 183.

(5) Πλάτων Πρωταγόρ. 325 D.

(6) Πλάτ. Νόμ. 700 C.

Ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τῷ παιδονόμῳ, ὃς τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων ἐπετήρει, καὶ μαστιγοφόρους προσέτι ἔδωκεν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ξενοφῶν (1)· ἀλλ' ἐν Λακεδαίμονι ἡ μάστιξ ἦν οὐ μόνον κατὰ τῶν παίδων, ἀλλὰ καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἐκ τοῦ νόμου τοὺς ἀκοσμοῦντας τῶν πολιτῶν ὅπουδῆποτε τῶν δημοσίων τόπων ταῖς βακτηρίαις γὰ παίων (2).

Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν ἐλειτούργει ἡ τοῦ ἀγορανόμου καὶ ἀστυνόμου μάστιξ· ἐτι δὲ καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν θεῶν ἑορταῖς καὶ ταῖς ἀγῶσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀγωνοδίκαι μετεχειρίζοντο τὴν ῥάβδον ἢ τὴν μάστιγα ἀνευ διακρίσεως προσώπου οὐ μόνον κατὰ τῶν ἀθλητῶν ἀκοσμούντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν θεατῶν τὴν τάξιν διαταρασσόντων. Πασίγνωστον δὲ τὸ Ἡρόδοτειον (3) τυγχάνει «ἐν τοῖσιν ἀγῶσιν οἱ προεξανιστάμενοι ῥαπίζονται»· Δίχας δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν ῥαβδούχων πληγὰς ἔλαβεν, ὅτι, νικῶντος τοῦ ἑαυτοῦ ζεύγους, προελθὼν εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ἠνίοχον ἐστεφάνωσεν (4). Καὶ τέλος ἐπειδὴ ἡ ῥάβδος σύμβολον ἀρχῶν τινῶν καὶ ὄργανον σωφρονιστικὸν τυγχάνει, καθάπερ καὶ τὸ Ὀμηρικὸν σκῆπτρον, διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Πλάτῳ οἱ ἄρχοντες καὶ προτάνας ἢ ἐπιστάται καλοῦνται προσέτι καὶ ῥαβδοῦχοι (5).

Χρηματικὴ ζημία (6) — δήμευσις τῆς οὐσίας.

Συνηθεστάτη καὶ στερεότυπος κατέστη ἡ δικανικὴ ῥῆσις περὶ τοῦ κατηγορουμένου «ἔδει τὸ δικαστήριον τιμᾶν ὅ,τι χρή παθεῖν ἢ

(1) Ξενοφῶν Λακεδαιμον. Πολιτ. Β', 2 καὶ Δ', 6.

(2) Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. Γ', 2.

(3) Ἡρόδοτ. Η', 59.

(4) Θουκυδίδ. Ε', 50.

(5) Πλάτ. Πρωταγόρ. 338.

(6) Ζημίαν οὐ τὴν εἰς χρήμα μόνον ἐκάλουν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὸ σῶμα· Πολυδεύκ. Η', 22· διὸ καὶ λέγεται ζημιῶν τινα χρήμασι, θανάτῳ, φυγῇ, αἰμῖαις, ζημίαις ταῖς ἐσχάταις· — ἢ λ. ζημία (Δωρικ. ζαμία καὶ Κρητικ. δαμία, Λατιν. *damnum*, *condemno*)=βλάβη καὶ ἀντίκειται τῷ κέρδος· διὸ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθικ. Νικομ. 1132 B, 12) «τὸ πλεον ἔχειν ἢ τὰ ἑαυτοῦ λέγεται κερδαίνειν, τὸ δὲ ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς ζημιῶσθαι· ὥστε κέρδους καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον»· πρὸλ. καὶ ζημιπρακτῶ (ἐν Παπύροις), εἰσπράττω τὴν ἐπιβεβλημένην χρηματικὴν ζημίαν.— Κατὰ τὸ ζημίαν ἐπιτιθέναι, ἐπιβάλλειν (ἐκτίνειν, ἀποτίνειν) λέγεται καὶ ἐπιβάλλειν ἐπιβολήν· διὸ καὶ ἐπιβολή = ζημία, ποινή, πρόστι-

ἀποτειῖσαι»(1)· καὶ τὸ μὲν παθεῖν περιλαμβάνει τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τῆς φυγῆς, τῶν δεσμῶν, τῶν πληγῶν καὶ τὴν αἰμίαν, τὸ δὲ ἀποτειῖσαι τὴν εἰς χρήματα ζημίαν καὶ τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας· ἐπεβάλλετο δὲ καὶ ἡ χρηματικὴ ζημία ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ δικαίου ὡς ἀντισήμεμα καὶ ἀντίτιμον τῆς βλάβης τῆς γενομένης ἢ πρὸς τὴν πολιτείαν ὅλην ἢ πρὸς τὰ μέλη αὐτῆς· τὸ ἀδίκημα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξετιμάτο καὶ ὑπελογίζετο διὰ χρημάτων, ἅπερ ὁ ἀδικήσας ὤφειλε ν' ἀποτείσῃ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἀδικηθέντος· οὗτο δὴ καὶ ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς χρόνοις ποινὴ λέγεται ἡ (χρηματικὴ) ἀποζημίωσις, ἡ ἀποτινομένη ὑπὸ τοῦ φονέως πρὸς ἐξιλασμόν τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος, ἥπερ καὶ τιμὴ ὡσαύτως λέγεται, τιμὴ τοῦ αἵματος δηλονότι. Καὶ ἐφεξῆς δὲ ἐν τοῖς Ἀττικοῖς δικαστηρίοις ἐμφανίζεται ὁ ὅρος τίμημα, τὸ τε χρηματικὸν ἀντίτιμον σημαίνων καὶ τὴν ποινὴν ἢ τιμωρίαν καθόλου· οὗτο καὶ ὁ Δημοσθένης λέγει «σκοπεῖτε τοίνυν, ὦ δικασταί, τί ἔσται τὸ τίμημα, ὃ ταύτην ἔξει τὴν ἀξίαν, ὥστε τοσοῦτων ἀδικημάτων ἀξιόχρεων φαίνεσθαι»(2)· οἱ ὅροι δὲ οὔτοι, τιμὴ, τίμημα, τιμᾶν κλπ. εἰσῆχθησαν, ἐπειδὴ ἐν τῇ διαδικασίᾳ ὁ μὲν κατήγορος ὥριζε τὴν γενησομένην ἀποζημίωσιν (ἐτιμᾶτο τῷ κατηγορουμένῳ τινός), ὁ δὲ κατηγορούμενος ἀντιπροέτεινεν ὡς ἀποζημίωσιν ἕλαττον ποσόν (ἤτοι ἀντιτιμᾶτο ἢ ὑπετιμᾶτο ἑαυτῷ)· ὅθεν καὶ ὑποτίμησις(3)· οὗτο καὶ ὁ ἀγὼν τιμητός καὶ ἀτίμητος ἐλέ-

μον· κατὰ δὲ τὸ ἐπιβάλλειν ἐπιβολὴν ἐλέγχῃ καὶ ἐπιτιθέσθαι θωήν· πρὸλ. τὸ Ὀμηρικὸν θωὴν ἐπιθήσομεν· ὥστε καὶ τὸ θωὴ = ἡ ἐπιτιθεμένη τινὶ ζημία· εὔρηται δὲ καὶ ὁ τύπος θωή· ὅθεν ἀθῶος καὶ θωῖτῃ ἐν Λοκρικῇ ἐπιγραφῇ ἀθησαύριστος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου.

(1) Δημ. ΚΑ', 25 καὶ 47 καὶ Πλάτ. Νόμ. 941 τίμημα δ' ἔστω ὅ,τι γρὴ πάσχειν ἢ ἀποιένειν.

(2) Δημ. ΙΘ', 131, σελ. 381.

(3) Τὸ μὲν δικαστήριον τιμᾶ τινὶ τινος, ὁ δὲ κατήγορος τιμᾶται τῷ κατηγορουμένῳ τινός καὶ ὁ φεύγων ἀντιτιμᾶται ἢ ὑποτιμᾶται καὶ ὁ ἀγὼν λέγεται τιμητός, ἐν ᾧ ἡ ποινὴ ἢ τὸ τίμημα καθορίζεται ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἐπειδὴ δὲν ἔτο καθωρισμένον ὑπὸ τοῦ νόμου· ἀτίμητος δὲ (δίκη, ἀγὼν), ἐν ᾧ τὸ τίμημα ἢ ἡ ποινὴ δὲν ὥρίζετο ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' ἦν ὑπὸ τῶν νόμων ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένον Δημ. ΚΑ', 90, σελ. 543, 15 καὶ ΚΖ' 67 σελ. 834· καὶ προστιμᾶν=πρόσθετον, βαρυτέραν ποινὴν (τῇ ὑπὸ τοῦ νόμου καθωρισμένῃ) ἐπιβάλλειν Πλάτ. Νόμ. 767 Ε, 943 Β, Δημ. ΚΔ', 114 σελ. 735, 12 καὶ 732· καὶ ἡ λ. δὲ τιμωρός (τιμάσος Δωρικ. τιμήσος Ἰωνικ. = τιμᾶσος, τιμῆς οὖρος πρὸλ. πυλωρός)=ὁ τῆς τιμῆς φύλαξ, ὁ ἱκανοποιῶν τὸν ἀδικηθέντα καὶ ὁ διώκων τὸν ἀδικοῦντα· οὗτο καὶ ἡ δίκη τιμωρός τοῦ αἵματος ὑπὸ τοῦ

γετο· ὥστε καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἢ διατίμησις τῆς διὰ τοῦ ἀδικήματος γενομένης βλάβης καὶ ἡ ἀποζημίωσις ἢ ἀντιτίμησις αὐτῆς ἐγένετο ὡσπερ καὶ ἐν τῷ πρατηρίῳ ἢ τῇ ἀγορᾷ, ἐνθα ὁ πωλητὴς καὶ ὁ ἀγοραστὴς διατιμῶνται τὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων, ὁ μὲν ἐπὶ τὸ πλεόν, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον.

Καὶ ἡ χρηματικὴ δὲ ζημία ἢ ποινὴ ἐπεβάλλετο πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, ἐπειδὴ ἐπλήττε τὸν πολίτην εἰς τὴν πολύτιμον αὐτοῦ οὐσίαν· διότι κατὰ τὸν ποιητὴν καὶ

τά χρήματ' ἀνθρώποισι τιμιώτατα (1).

Ἄλλὰ πολλάκις ἢ ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένη χρηματικὴ ζημία ἦτο τόσο μικρὰ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀδικούντος, ὥστε θρασεῖς καὶ ἀκόλαστοι πλούσιοι πολίται περιφρονοῦντες αὐτὴν ὑβριστικῶς καὶ ἐπιδεικτικῶς εἰς τὸ ἀδίκημα προέβαινον· οὗο δὲ περὶ τούτου παραδείγματα, τὸ τοῦ Μειδίου καὶ τὸ τοῦ Δημάδου, ἀρκοῦσιν· ὁ μὲν θρασύς Μειδίος τῇ μιᾷ μὲν χειρὶ κατήνεγκε τὸν κόνδουλον, τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατέδαλε παραχρῆμα τὴν χρηματικὴν ζημίαν, τρισχιλίας δραχμᾶς (2)· ὁ δὲ ἀκόλαστος Δημάδης παρὰ τὸν νόμον, ὃς ἀπηγόρευεν, ἵνα ξένος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου χορεύῃ ἢ χιλίας δραχμᾶς ὁ χορηγὸς ν' ἀποτίνη, εἰσαγαγὼν ξένους τοὺς χορευτὰς ἅπαντας, ἑκατὸν ὄντας, ἅμα καὶ τὴν ζημίαν, ἀνὰ χιλίας ὑπὲρ ἑκάστου, κατέθηκεν (3)· ἀλλ' οὕτως ἢ ὑπὸ τοῦ νόμου καθωρισμένη χρηματικὴ ποινὴ ἤθελεν ἀποτύχει τοῦ σκοποῦ, εἰ μὴ καὶ ἕτερόν τι προσετάσσετο· ὅπου ὀηλαδῆ ὁ νόμος δι' ἀδίκημά τι μετρίαν τὴν ἀποζημίωσιν ὄριζεν, ἐν τῇ δίκῃ ὁ κατήγορος ἐξ ἄλλης τινὸς συμπαραμαρτούσης περιπτώσεως συνεδύαζεν ἐν τῇ κατηγορίᾳ αὐτοῦ καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον οὕτω δὲ εἰς τὸν δικάζοντα δῆμον, ἔχοντα τὴν κυριαρχίαν ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δι-

Πλάτωνος ἐλέγχθη, ἐτι δὲ καὶ ἡ δίκη τιμωρὸς τῶν κακῶν (Νόμ. 872 E καὶ 716 A. πρβλ. καὶ ἡ τιμωρία ἀδικίας ἀκόλουθος πάθη Νόμ. 728 C)· ὅθεν καὶ τιμωρία τινὸς = ὑπὲρ τινος (τοῦ ἀδικουμένου) καὶ κατὰ τινος (=κατὰ τοῦ ἀδικούντος) καὶ τιμωρῶ τινι (=τῷ ἀδικουμένῳ βοηθῷ) καὶ τιμωροῦμαι τινι (παρὰ τοῦ ἀδικήσαντος δίκην λαμβάνω) ἦτοι ἢ μὲν δοτικῆ δηλοῖ τὸ πρόσωπον ὑπὲρ οὗ, ἢ δὲ αἰτιατικῆ τὸ καθ' οὗ ἢ τιμωρία ἢ ἡ ἐκδίκησις γίνεται.

(1) Εὐριπίδ. Φοινίσσ. 453.

(2) Διογένης Λαέρτιος VI, 42 «Μειδίου κόνδουλίσαντος καὶ εἰπόντος, τρισχιλίας σοὶ κείνται ἐπὶ τῆς τραπέζης».

(3) Πλούτ. β. Φωκίωνος 30.

καιοσύνης, ἐδίδοτο εὐκαιρία νὰ ἐπιβάλλῃ ζημίαν καὶ ἔξω τοῦ νόμου, ἣν αὐτὸς ἐδούλετο, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς πολιτείας, ἣν τὸ τοῦ κατηγορουμένου ἀδίκημα προσέβαλε· μάλιστα δὲ ὁ δῆμος δικάζων ἐπέβαλλε βαρεῖαν τὴν χρηματικὴν ζημίαν, ὅπως βδελυρὸν καὶ θρασὺν ἔνεκα τοῦ πλούτου πολίτην συντρέψῃ καὶ ἀκίνδυνον τοῦ λοιποῦ ποιήσῃ· διὸ καὶ ὁ Δημοσθένης συνιστᾷ, ὅπως ὁ θρασὺς καὶ ἀκόλαστος Μειδίας περαιορεθῇ τὴν οὐσίαν ὅλην ἢ τὸ πλεῖστον αὐτῆς, ἵνα μηκέτι εἰς τοὺς πολίτας ὑβρίζῃ (1)· πολλάκις δὲ τοῦτο ἐγίνετο καὶ χάριν τοῦ δημοσίου ταμείου, ἵνα διὰ τῶν μεγάλων καταδικαστικῶν ζημιῶν εὐπορή καὶ ὁ δῆμος· τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται διαρρήδην καὶ ὑπὸ τοῦ Λυσίου· «ἡ βουλή ἢ βουλευούσα, λέγει ὁ ῥήτωρ, ὅταν μὲν ἔχη χρήματα ἱκανὰ εἰς τὴν διοίκησιν, οὐδὲν ἐξαμαρτάνει· ὅταν δ' εἰς ἀπορίαν καταστῇ, ἀναγκάζεται εἰσαγγελίας δέχεσθαι καὶ δημεύειν τὰ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ῥητόρων τοῖς τὰ πονηρότατα λέγουσι πείθεσθαι» (2).

Εἰς χρηματικὴν ζημίαν ὑπεβάλλετο καὶ ὁ κατήγορος ὁ μὴ ἐπεξιῶν δημοσίαν δίκην ἢ ἐπεξιῶν καὶ μὴ μεταλαμβάνων τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν (3)· ὁ νόμος ἤθελε μὲν τὴν καταδίωξιν τῶν ἀδικούντων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπέτρεπεν, ἵνα συκοφαντῇ τις τὸν ἄλλον νηποινεῖ μηδὲ ἀκινδύνως κερδοσκοπῇ πρὸς βλάβην τῆς πολιτείας· ἡ ζημία δ' αὕτη χιλίων δραχμῶν ἦν· ὅθεν καὶ τὸ εἰς αὐτὴν ὑποβάλλεσθαι χιλιοῦσθαι ἐλέγετο καὶ χιλιωθῆναι τὸ χιλίας δραχμὰς ζημιωθῆναι ἢ ὀφλεῖν· πρβλ. καὶ τὴν φράσιν περὶ χιλίων κινδυνεύειν καὶ ἐν χιλίαις ὁ κίνδυνος.

Κίνδυνον μεγίστης ζημίας ἢ μᾶλλον δημεύσεως τῆς οὐσίας διέτρεχον καὶ ὅσοι ἐγγυηταὶ γενόμενοι ὑπὲρ τῶν μισθουμένων τὰ τῆς πόλεως μὴ ἀπέδιδον τὴν ἐγγύην (4). Προσέτι τῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ

(1) Δημ. ΚΑ', 138 περαιορεθεῖς οὗτος τὰ ὄντα ἴσως μὲν οὐκ ἂν ὑβρίζοι· εἰ δὲ μή, ἐλάττωνος ἔσται τοῦ μικροτάτου παρ' ἡμῖν· καὶ § 152 ὑπολαμβάνω τιμῆσειν ὅσον καταθεῖς οὗτος παύσεται τῆς ὑβρεως· τοῦτο δ' ἔσται μάλιστα μὲν θάνατος, εἰ δὲ μή, πάντα τὰ ὄντα ἀφελέσθαι· πρβλ. καὶ 211 καὶ 98.

(2) Λυσίας κατὰ Νικομάχου (λ') 22 σελ. 185 καὶ Ἰσοκράτ. περὶ ἀντιδόσεως (ιε') 160.

(3) Δημοσθ. ΝΗ', 6 σελ. 1323 (νόμος) εἴαν τις ἐπεξιῶν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, χιλίας ἀποτίνειν· κἂν μὴ ἐπεξίῃ, χιλίας ἑτέρας, ἵνα μήτε συκοφαντῇ μηδεὶς μήτε ἄδειαν ἔχων ἐργολαβῇ καὶ καθυφιῇ τὰ τῆς πόλεως.

(4) Δημοσθ. ΝΑ', 27 σελ. 1255 οἱ γε νόμοι κελεύουσι τὴν οὐσίαν εἶναι δημοσίαν (τούτου), ὅς ἐγγυησάμενός τι τῶν τῆς πόλεως μὴ ἀποδιδῶ τὴν ἐγγύην.

τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως εἰσφορῶν οὐδείς ἀτελής ἦν· τῶν δὲ μὴ εἰσφερόντων τὰ σφέτερ' αὐτῶν τὰς οὐσίας ὁ νόμος ἐδῆμευεν (1).

Αἱ μεγάλαι χρηματικαὶ ζημίαι ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπεδάλλοντο μάλιστα εἰς ἐκείνους τῶν πολιτῶν, οἵτινες εἰς τὸ κοινὸν καὶ τὴν πολιτείαν ἐπικίνδουνοι ἐφαίνοντο· διότι διὰ τῶν ζημιῶν τούτων προσεπάθουν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ πολίτου τὰ πρὸς τὴν ἀδικίαν μέσα, αὐτὸν γὰρ ταπεινώσωσι καὶ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπίδρασιν καὶ δύναμιν αὐτοῦ ματαιώσωσι· διότι ὁ τοῦ δημοσίου ὀφειλέτης αὐτοδικαίως ἐστερεῖτο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων μέχρις οὐ ἐκτείσῃ τὸ χρέος· ἐὰν δὲ ἢ ἀπότεισις δὲν ἐξετελεῖτο μέχρι τῆς ἐνάτης πρυτανείας, τὸ χρέος διπλάσιον ἐγίνετο (2)· ὁ δὲ ἀδυνατῶν καὶ τοῦτο ν' ἀποτείσῃ ἠτιμοῦτο· οὕτω δὲ ἀπλῆ τις χρηματικὴ ζημία, ἣν δὲν ἐδύνατό τις ν' ἀποτείσῃ ἐν καιρῷ, ἐγίνετο αἰτία, ὅπως ὁ καταδικασθεὶς ἀτιμωθῆ ἦτοι ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ὡς φυγὰς ζῆ καὶ εἰ μὴ τι ἀπροσδόκητον εὐτύχημα εἰς αὐτὸν συνέβαινε, θεωρεῖται πολιτικῶς νεκρός· διὸ καὶ ὁ Ἴσοκράτης εἰκότως λέγει· «τῶν γὰρ αὐτῶν τιμημάτων ἐπιγεγραμμένων ἦτοι ἐπιδεδλημένων οὐ περὶ τῶν αὐτῶν ὁ κίνδυνός ἐστιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν χρήματα κεκτημένοις περὶ ζημίας, τοῖς δ' ἀπόρως, ὥσπερ ἐγὼ, διακειμένοις περὶ ἀτιμίας, ἣν ἐγὼ φυγῆς μείζω συμφορὰν νομίζω· πολὺ γὰρ ἀθλιώτερον παρὰ τοῖς αὐτοῦ πολίταις ἠτιμωμένον οἰκεῖν ἢ παρ' ἑτέροις μετοικεῖν» (3).

Ἰδὴν δὲ τούτου χάρις τις ἢ ἐπιείκεια κατὰ τὴν ποινὴν ταύτην δὲν ἐγίνετο· τῶν δὲ τολμώντων γὰρ ἰκετεύσωσι χάριν τινὰ ὑπὲρ τοῦ ὀφληκότος, πρὶν ἐκτείσῃ τὸ ὀφλημα, ἐδῆμεύετο ἡ οὐσία κατὰ τὸν νόμον (4)· ἢ ἀρχαιότης ἐφοδεῖτο πλέον παντὸς ἄλλου τὸ κριθὲν ν' ἀναθεωρήσῃ· ἐὰν δ' ὁ δῆμος ἠσθάνετο μεταμέλειαν ἢ οἶκτον ἐπὶ τῇ ἐπιδληθείσῃ χρηματικῇ ποινῇ, ἐν μόνον μέσον ὑπῆρχεν, ὅπως θεραπεύσῃ τὸ κακόν· παρεῖχε ὀηλαδὴ τῷ καταδικασθέντι σοφιστικῶς πως ἐξ ἄλλης τινὸς ἀφορμῆς βοήθειαν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἰσόσταθμον πρὸς τὴν ἐπιδεδλημένην ζημίαν· οὕτω λ. χ., ὡς μανθάνομεν

(1) Δημοσθ. Κ', 18 σελ. 462 καὶ Λυσίας κατὰ Φιλοκράτους 11.

(2) Δημοσθ. ΝΗ', 4 σελ. 1322.

(3) Ἴσοκράτ. περὶ ζεύγους 47.

(4) Δημ. ΚΑ', 45 καὶ 50.

ἐκ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (1), ὁ στρατηγὸς Φορμίων ὤφειλε τῷ δήμῳ ἑκατὸν μναῖς καὶ ἔνεκα τούτου ἄτιμος ἦν· ὁ δὲ δῆμος βουλόμενος λύσαι τὴν ἀτιμίαν ἀπεμίσθωσεν αὐτῷ ἑκατὸν μναῶν τοῦ Διὸς θυσίαν. Καὶ ὁ Πλούταρχος δὲ ἱστορεῖ παραπλήσιόν τι ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ὀφλήματος τοῦ Δημοσθένους· «τῆς δὲ χρηματικῆς ζημίας αὐτῷ μενούσης (οὐ γὰρ ἐξῆν χάριτι λύσαι τὴν καταδίκην) ἐσοφίσαντο πρὸς τὸν νόμον· ἐλωθότες γὰρ ἐν τῇ θυσίᾳ τοῦ Διὸς τοῦ σωτήρος ἀργύριον τελεῖν τοῖς κατασκευάζουσι καὶ κοσμοῦσι τὸν βωμόν, ἐκεῖνῳ τότε ταῦτα ποιῆσαι καὶ παρασχεῖν πεντήκοντα ταλάντων ἐξέδωκαν, ὅσον ἦν τὸ τίμημα τῆς καταδίκης» (2)· εὐνόητον δ' ὅτι ἡ τοιαύτη διέξοδος καὶ λύσις τῆς χρηματικῆς ποινῆς καὶ ἀτιμίας προὔποτίθησιν ἰδιαιτέραν εὐνοίαν τοῦ δήμου πρὸς τὸ καταδικασθὲν πρόσωπον.

Ἡ δήμευσις τῶν χρημάτων ἢ τῆς οὐσίας τοῦ πολίτου συνεδέετο πάντοτε μετὰ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης καὶ τῆς ἀειφυγίας· ἀλλ' ἡ δήμευσις ἤδη δὲν θεωρεῖται ποινή, ἀλλὰ μᾶλλον φυσικὸν ἐπακολούθημα τῆς καταδίκης, ἧς ἔνεκεν ὁ καταδικασθεὶς ἀπώλλυε τὰ ἐπὶ τῶν κτημάτων αὐτοῦ δικαιώματα καὶ οὕτως ἡ πολιτεία ἐγίνετο κυρία τῆς ἀδεσπότητος καταστάσεως κτήσεως, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ οἱ παῖδες τοῦ καταδικασθέντος εἰς εἰδὸς τι ἀτιμίας ὑπεβάλλοντο (3). Μετὰ τῆς ἀπλῆς ὅμως ἢ μερικῆς ἀτιμίας δὲν ἐπῆρχετο ἀναγκαίως καὶ ἡ δήμευσις τῆς οὐσίας, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ἐν τῇ τελείᾳ δήμεύσει ἡ Ἀττικὴ φιλάνθρωπία ὑπέλειπε μέρος τῆς οὐσίας εἰς τοὺς ὑπολειφθέντας τοῦ καταδίκου οἰκείους, γυναῖκα δηλαδὴ καὶ παῖδας (4).

Τέλος ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους γινώσκομεν, ὅτι πρότερον μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ βουλή ἢ τῶν πεντακοσίων κυρία ἦν καὶ χρήμασι ζημιῶσαι καὶ δῆσαι καὶ ἀποκτεῖναι, ἀλλ' ἐν τῇ μετὰ τοὺς τριάκοντα πολιτείᾳ ὁ δῆμος ἀφείλετο τῆς βουλῆς τὸ δικαίωμα τοῦ θανατοῦν καὶ δεῖν καὶ χρήμασι ζημιοῦν (5).

(1) Ἀριστοφ. Εἰρήν. 347.

(2) Πλούταρχ. β. Δημοσθέν. 27. Πρὸς Γιλδέρτου Ἐγχειρίδιον Ἀρχαιολογ. κατὰ μετάφρασιν Ν. Πολίτου σ. 447-8 καὶ Boeckh Staatsh. I, 515.

(3) Δημοσθ. ΚΕ', 30 πρὸς τὸ περὶ τῆς ἀτιμίας κεφάλαιον.

(4) Δημ. ΚΖ' 65.

(5) Ἀριστοτέλ. Ἀθην. Πολιτ. 45.

Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις αὐτοῦ δὲν δέχεται τὴν δήμευσιν τῶν χρημάτων τοῦ πολίτου· διότι ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ πρέπει οἱ κληροὶ τῶν πολιτῶν νὰ διατελῶσιν ἀεὶ οἱ αὐτοὶ καὶ ἴσοι (1)· ζημίας δ' ἐκτεισιν ἐπιτρέπει, μόνον ἐὰν ὑπάρχῃ περίσσειμά τι ἐκ τοῦ κλήρου· καὶ τοσαύτας μόνον ἐπιβλητέον, λέγει, ὅπως ἂν τῶν κληρῶν μηδεὶς ἀργὸς γένηται δι' ἀπορίαν χρημάτων (2)· διὸ καὶ τῷ εἰς ἀειφυγίαν καταδικαζομένῳ ἐπὶ τραύματι ἐκ προνοίας ἐπιτρέπει νὰ καρπῶται τὴν ἐαυτοῦ κτῆσιν πᾶσαν (3)· ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες, ὧν ὁ πατήρ ἅμα τε καὶ ὁ πάππος καὶ ἐπίπαππος ὄφλον τιμωρίαν θανάτου, ἀναγκαζόμενοι νὰ ἐκλείπωσι τὴν πόλιν τοῦ φιλοσόφου, ὅμως δὲν στεροῦνται τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συναποφέρονται αὐτήν (4).

Τὰ ἀτοπήματα ταῦτα τῆς χρηματικῆς ζημίας καὶ τῆς δήμευσεως τῆς οὐσίας, ποινῆς ὁδηγῶν καὶ ἐπικινδύνου διὰ τὴν πλεονεξίαν τῶν ἐπιβαλλόντων καὶ ἀδίκου πρὸς τὰ τῆς οἰκογενείας ἀθῶα μέλη, ἅπερ ἀπογυμνοὶ, ἐκίνησαν καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν προσοχὴν· διότι ὁ Σταγίριτης συμβουλεύει τὴν ψήφισιν νόμου, καθ' ὃν ἡ οὐσία τῶν ἐπὶ μεγάλοις ἐγκλήμασι καταδικασθέντων μὴ περιέρχεται πλέον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἀλλ' εἰς τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν· οὕτω δὲ λέγει ὁ φιλόσοφος καὶ τοὺς ἐνόχους ζημιοῦμεν, οἵτινες οὐχ ἥττον τιμωρηθήσονται καὶ τὸ πλῆθος κωλύομεν τοῦ νὰ καταδικάζῃ τόσον συχνὰ καὶ σκληρῶς τοὺς κατηγορουμένους, μὴ δυνάμενον πλέον νὰ μετέχῃ τοῦ ἐκ τῆς καταδίκης χρηματικοῦ ποσοῦ (5). Ἀλλὰ τὴν καινοτομίαν

(1) Πλάτ. Νόμ. 877 D οἱ οἴκοι ἢ οἱ κληροὶ εἰσι 45 χιλιάδες· δεῖ δὲ τοὺς οἴκους τούτους ὡς ὀσιωτάτους καὶ εὐτυχαστάτους κεκτηθῆσαι· ἐὰν δὲ τις ἐξερημωθῇ, οἱ συγγενεῖς τούτου καὶ οἱ νομοφύλακες εἰσάγουσι νέον οἶκον κληρονόμον τοῦ ἐξερημωθέντος πρὸς καὶ 855.

(2) Πλάτ. Νόμ. 855 εἰ δὲ τις δοκεῖ πλείονος ζημίας ἄξιος εἶναι, ἐὰν μὴ ἐθέλωσιν οἱ φίλοι συνεκτίειν τὴν ζημίαν καὶ ἀπελευθεροῦν, κολαστίον δεσμοῖς χρονίοις καὶ ἔμφανέσι καὶ προπηλακισμοῖς.

(3) Πλάτ. Νόμ. 877.

(4) Πλάτ. Νόμ. 856 D.

(5) Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. 1320A, 5. Οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ χαριζόμενοι τοῖς δήμοις πολλὰ δήμεύουσι διὰ τῶν δικαστηρίων· διὸ δεῖ πρὸς ταῦτα ἀντιπράττειν τοὺς κηδεμονας τῆς πολιτείας νομοθειοῦντας μηδὲν εἶναι δημόσιον τῶν καταδικαζομένων καὶ φερομένων εἰς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἱερόν· οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες οὐχ ἥττον εὐλαθεῖς ἔσονται (ζημιωθήσονται γὰρ ὁμοίως), ὁ δὲ ὄχλος ἥττον καταψηφιεῖται τῶν κοινωμένων μηδὲν μέλλων λήψεσθαι.

ταύτην τοῦ φιλοσόφου, ἣτις εἰσαγομένη ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ βελτίωσιν τινά, προσκρούουσαν εἰς ἐμπαθεῖς συνηθείας καὶ συμφέροντα, οὐδείς τῶν πολιτικῶν ἐτόλμησε νὰ προτείνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου πρὸς ψήφισιν καὶ νομιμοποιήσιν.

Ἡ δήμευσις τῆς οὐσίας ὡς καὶ ἡ ἀτιμία φαίνεται εἰσηγμένη εἰς τὸ ποινικὸν τῶν Ἀθηναίων δίκαιον καὶ πρὸ τῆς τοῦ Σόλωνος νομοθεσίας· διότι μνημονεύονται φονικοὶ τοῦ Δράκοντος νόμοι, καθ' οὓς τοῦ φονέως καταδικαζομένου εἰς θάνατον ἢ ἀειφυγίαν ἐδημεύετο καὶ ἡ οὐσία. Ἡ δήμευσις τῆς οὐσίας ἔνεκα τῶν συχνῶν δικαστικῶν ἀγῶνων καὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀναπτυσσομένου φλογεροῦ πάθους τοῦ τῶν Ἀθηναίων δήμου, ἐγένετο τόσο συχνή, ὥστε δεινὴ μάστιξ κοινωνικῆ κατέστη· οἱ νεώτεροι ποινικολόγοι κατὰ τὸν Thonissen σφοδρῶς κατεπολέμησαν τὴν ποινὴν ταύτην· διὸ καὶ ἐξηφανίσθη σήμερον ἐκ τῶν πλείστων τῆς Εὐρώπης ποινικῶν κωδίκων (1).

Ἀτιμία.

Ταῖς εἰρημέναις τοῦ φονικοῦ δικαίου ποινῆς ἦτοι τῷ θανάτῳ, τῇ φυγῇ, τοῖς δεσμοῖς καὶ τῇ τῶν ὄντων δημεύσει προσθετέα καὶ ἄλλη τις ἔτι κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον ποινὴ βαρεῖα, ἡ ἀτιμία, ἡ ἀπώλεια δηλαδὴ τῶν τοῦ πολίτου τιμῶν ἢ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων (deminutio capitis)· πρὸς τὴν ἀτιμίαν δὲ ἀντίκειται ἡ ἐπιτιμία, ἡ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων κυριότης· ἦτο δὲ ἡ ἀτιμία πολιτικὸς θάνατος καὶ οἶονεὶ ἀειφυγία ἐν τῇ ἰδίᾳ παιρίδι· διότι ὁ ἀτιμος (deminutus capite) ἐν αὐτῇ ἦτο ὡσπερ ἐν ξένῃ χώρᾳ· ὁ Ἰσοκράτης μάλιστα νομίζει τὴν ἀτιμίαν μείζονα συμφορὰν τῆς φυγῆς· πολὺ γὰρ ἀθλιώτερόν ἐστι παρὰ τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ἠτιμωμένον οἰκεῖν ἢ παρ' ἑτέροις μετοικεῖν (2).

Ὁ ἀτιμος κατὰ τὸν Αἰσχίνην (3) οὐδὲν πολιτικὸν ἢ ἱερατικὸν ἀξίωμα ἐδύνατο νὰ λάβῃ, οὔτε πρεσβευτῆς νὰ σταλῇ οὐδὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου νὰ λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ οὐδὲ εἰς τὴν ἀγορὰν νὰ ἐμφανίζηται· ἀπεκλείετο προσέτι τῶν ἱερῶν καὶ τῶν δημοσίων θυ-

(1) Thonissen σελ. 128.

(2) Ἰσοκράτ. περὶ ζεύγ. 47.

(3) Αἰσχίνης κατὰ Τιμάρχου 44 καὶ 46.

σιῶν· καὶ ἐπὶ πᾶσι βιαζόμενος καὶ ἀδικούμενος δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τῶν νόμων(1) οὐδὲ μάρτυς ἐν τῷ δικαστηρίῳ νὰ κληθῇ, καὶ ὡς ἔπος εἶπεν, ὁ ἄτιμος ἐστερεῖτο τὸ δικαίωμα τοῦ λέγειν καὶ γράφειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ οὐδενὸς τῶν κοινῶν μετείχεν(2)· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ στρατεύειν ἦτο οὐχὶ μόνον χρέος τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ δικαίωμα καὶ προνόμιον τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν ἐπιτίμων, ὁ ἄτιμος δὲν ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὸν στρατόν, εἰ μὴ πρότερον αὐτὸν ἢ πολιτεία ἐπίτιμον ἐποίει(3).

Ἡ ἀτιμία ἐν Ἀθήναις ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Σόλωνος· ἐπειδὴ δὲ δὲν ὀρίζεται καὶ ἡ ἔννοια τῆς ποινῆς ταύτης ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ, προδήλως ἡ ποινή αὕτη λίαν συνήθης ἦδη τοῖς Ἀθηναίοις ἦν· ἰδοὺ δὲ καὶ δύο νόμοι, ἐν οἷς μνημονεύεται ἡ ἀτιμία. «ὅς ἂν στασιαζούσης τῆς πόλεως μὴ θῆται τὰ ὄπλα μηδὲ μεθ' ἐτέρων, ἄτιμον εἶναι καὶ τῆς πόλεως μὴ μετέχειν»· «ἐάν τινες τυραννεῖν ἐπανιστῶνται ἢ ἐάν τις συγκαθιστῇ τὴν τυραννίδα, ἄτιμον εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ γένος»(4)· ἀκριδέστερον δ' εἶπεν, ἡ ἀτιμία ἐν Ἀθήναις ἦτο γνωστὴ καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος· διότι μνημονεύεται καὶ ἐν τινι τῶν φοινικῶν νόμων τοῦ Δράκοντος· «ὅς ἂν ἄρχων ἢ ἰδιώτης αἴτιος ἦ τὸν θεσμόν συγχυθῆναι τόνδε (τὸν περὶ τῆς ἀμύνης) ἢ μεταποιήσῃ αὐτόν, ἄτιμον εἶναι καὶ παῖδας ἀτίμους καὶ τὰ ἐκείνου»(5).

Ἦτο δὲ ἡ ἀτιμία διττὴ, α' γενικὴ ἢ διγενεκής, καθ' ἣν ὁ ἀτιμωθείς ἐστερεῖτο πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων· ὅθεν καὶ ἡ φράσις «πανιάπασιν ἄτιμος, καθάπαξ ἄτιμος, ἀπλῶς ἠτίμωται»(6)· β' ἡ ἀτιμία ἦν μερικὴ ἢ κατὰ πρόσταξιν, καθ' ἣν δηλαδὴ μέρος μόνον τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐστερεῖτο ὁ καταδικασθεὶς· ὡς εἰκὸς δέ, κατ' αὐτὴν ὁ ἀτιμούμενος δὲν ἐστερεῖτο καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ εἰς τοῦτο

(1) Δημοσθ. ΚΑ', 87 οὔτε λαχεῖν ἀδικηθέντα . . . καὶ ΝΖ', 17 σελ. 1327 καὶ Λυσίας κατὰ Ἀνδοκίδου 22 (222) καὶ Ἀνδοκίδης 10,13.

(2) Ἄτιμος τοῦ συμβουλεύειν τῇ πόλει· Δημ. σελ. 200, 15· ὄντι δὲ ἀτίμῳ λέγειν οὐ προσῆκεν οὐδὲ γράφειν Δημ. ΚΒ', 34 σελ. 604.

(3) Ὁ Πλάτων (Νόμ. 945 Α) καὶ τὸν δειλιάσαντα καὶ ρίψασπιν γενόμενον δὲν δέχεται αὐθις εἰς τὸν στρατόν· ἐάν δὲ ἀνακαταταχθῇ ὑπὸ τινος τῶν ἀρχόντων, τιμωρεῖται καὶ ὁ κατατάξας αὐτόν καὶ ὁ καταταχθεὶς χρηματικῇ ζημίᾳ μεγάλῃ.

(4) Ἀριστοτέλ. Ἀθην. Πολιτ. 8,5.

(5) Δημοσθ. ΚΓ', 62 σελ. 640.

(6) Δημοσθ. ΚΑ', 87 σελ. 542 καὶ 99 σελ. 547,2 καὶ ΚΕ', 30 σελ. 779,7.

ἀναφέρεται βεβαίως ἢ τοῦ Ἀνδοκίδου ῥήσις, ἄτιμοι μὲν ἦσαν τὰ σώματα, τὰ δὲ χρήματα εἶχον(1)· διότι ἀλλότριον ἦν τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας καὶ τῶν περὶ τοῦ δικαίου ἰδεῶν τῶν Ἀθηναίων τὸ δημεύειν τὴν οὐσίαν τῶν διὰ παρανομίαν τινὰ εἰς προσωπικὴν καὶ μερικὴν ἀτιμίαν καταδικασθέντων πολιτῶν(2)· ὁ Πλάτων μάλιστα ἐν τοῖς Νόμοις κῦτοῦ ὡς καταργεῖ τέλεον τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας ὡς οὐδὲν πρέπουσαν τῇ πολιτείᾳ, ἐν ἣ ὁ κληροὶ οἱ αὐτοὶ καὶ ἴσοι πρέπει νὰ διατελῶσιν(3), οὕτω καταργεῖ καὶ τὴν ἀτιμίαν νομοθετῶν «ἄτιμον μηδένα ποιεῖν μηδέποτε μηδ' ἐφ' ἐνὶ τῶν ἁμαρτημάτων μηδ' ὑπερόριον φυγάδα(4), θάνατον δὲ ἢ δεσμοὺς ἢ πληγὰς ἢ τινὰς ἀμόρφους σιάσεις ταύτην τὴν δίκην τινέτω».

Καὶ εἰς μὲν τὴν τελείαν ἢ διηνεκὴ ἀτιμίαν κατεδικάζοντο οἱ τὰ δημόσια ἢ τὰ ἱερὰ χρήματα νοσφιζόμενοι(5), οἱ ἐνοχοὶ ὄωροδοκίας ἔτε διδοῦς καὶ ὁ λαμβάνων ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δήμου ἢ καὶ τινος τῶν πολιτῶν(6), οἱ συκοφάνται, οἱ ἐν τοῖς κινδύνοις προδήλως δειλιῶντες καὶ τὴν τάξιν λείποντες(7), οἱ τὸν ἄρχοντα ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος ὑβρίζοντες ἢ καὶ εἰς τὸ ἀρχεῖον εἰσελθόντες(8)· διότι ἢ πρὸς τὸν ἄρχοντα ὕβρις ἐθεωρεῖτο πρὸς τὴν πόλιν ὅλην γινομένη· ἔτι δὲ καὶ οἱ ἠταιρηκότες(9), ὅσοι δηλαδὴ τὴν ἀγνότητα τῆς ἑαυτῶν νεότητος

(1) Ἀνδοκίδης περὶ μυστηρ. 36.

(2) Πρβλ. Δημ. Κ', 155-157.

(3) Πλάτων Νόμ. 877.

(4) Ἐρμηνευτέον «μηδὲ τὸν ὑπερόριον φυγάδα ποιεῖν ἄτιμον, ἦτοι στερεῖν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων»· διότι οἱ μεγάλοι ἑρμηνευταὶ τοῦ Πλάτωνος ὁ Ast καὶ ὁ Stahlbaum τὸ ἄτιμος ἐκλαμβάνουσιν ἴσον τῷ ἀτιμώρητος, ἀνικανοποίητος!

(5) Τοὺς δὲ μὴ ἀποδιδόντας τὰς μισθώσεις τῶν τεμενῶν τῶν τῆς θεοῦ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ τῶν ἐπωνύμων ἀτίμους εἶναι καὶ αὐτοὺς καὶ γένος καὶ κληρονόμους τοῦς τούτων, εἰς ἃν ἀποδῶσιν· Δημοσθ. ΜΓ', 58 σελ. 1069.

(6) Ἐάν τις Ἀθηναίων λαμβάνῃ παρά τινος ἢ αὐτὸς διδῶ ἑτέρῳ ἢ διαφθείρῃ τινὰς ἐπαγγελλλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δήμου ἢ ἰδίᾳ τινὸς τῶν πολιτῶν τρόπῳ ἢ μηχανῇ ἠτινιοῦν, ἄτιμος ἔστω καὶ παῖδες καὶ τὰ ἐκείνου (νόμος) Δημ. ΚΑ', 113 σελ. 551.

(7) Ὑμεῖς τὸν λείποντα τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ταχθεῖσαν τάξιν ἄτιμον οἴσθε προσήκειν εἶναι καὶ μηδενὸς τῶν κοινῶν μετέχειν. Δημ. ΙΕ', 33.

(8) Ἄν μὲν ἰδιώτην ὄντα τινὰ τῶν θεσμοθετῶν ὑβρίσῃ τις ἢ κακῶς εἴπῃ, γραφὴν ὕβρεως καὶ δίκην κακηγορίας ἰδίαν φεύξεται· ἐάν δὲ θεσμοθέτην, ἄτιμος ἔστω καθάπαξ· ὅτι τοὺς νόμους ἤδη ὁ τοῦτο ποιῶν προσυβρίζει καὶ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα· ὁ γὰρ θεσμοθέτης οὐδενὸς ἀνθρώπων ἐστ' ὄνομα, ἀλλὰ τῆς πόλεως· Δημοσθ. ΚΑ', 32-33 σελ. 524.

(9) Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχου 28.

διὰ παιδεραστῶν διέφθειρον· εἰς βαρυτάτην ἀτιμίαν ὑπέκειτο καὶ ὅστις ἄρχων ἢ ἰδιώτης αἴτιος ἐγένετο τοῦ νὰ συγχυθῆ ἢ μεταποιηθῆ ὁ περὶ τῆς ἀμύνης νόμος(1).

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἵππεις ἐστρατεύοντο δεδοκιμασμένοι ὑπὸ τῆς βουλῆς, κατεδικάζετο εἰς ἀτιμίαν καὶ εἰ τις ἀδοκίμαστος ἵππευεν ἦτοι ὡς ἵππεὺς ἐξεστράτευεν· καὶ τούτου δὲ ἡ οὐσία κατὰ τὸν Λυσίαν ἐδοημεύετο(2). Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀντιφῶντος «οἱ ἐλεύθεροι ἀτιμούνται τε καὶ χρήμασι ζημιούνται, ἐὰν μὴ τάληθῆ δοκῶσι μαρτυρῆσαι»(3)· ἀλλαχόθεν δὲ μανθάνομεν, ὅτι ὁ τρις ψευδῆ μαρτυρήσας ἀτιμὸς ἐγένετο(4). Κατὰ δὲ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Πλάτωνος «ἐὰν τις ἄλλῳ τρις ψευδομαρτυρῶν, μηκέτι ἐξέστω τούτῳ μαρτυρεῖν· ἐὰν δὲ τολμήσῃ μαρτυρεῖν, θανάτῳ ζημιούσθω»(5). Ἐκ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους προσμανθάνομεν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦν ὁ πολίτης καὶ διαιτητῆς νὰ γένηται (= διαιτᾶν), ὅς ἂν λαγχάνῃ· ὁ γὰρ νόμος, ἂν τις μὴ γένηται διαιτητῆς τῆς ἡλικίας αὐτῷ καθηκούσης, ἀτιμον εἶναι κελεύει(6)· ἀλλ' ἂν ἐδοημεύετο καὶ τούτου ἡ οὐσία, δὲν προσιστορεῖται ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου.

Κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον τῆς διηγεκοῦς ἀτιμίας τὸ βᾶρος ἐπίεζε καὶ τοὺς τῶν ἀτιμωθέντων παῖδας, οὓς ὁ νόμος καθίστη κληρονόμους τῆς τοῦ πατρὸς ἀτιμίας(7)· ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες, ὧν τοὺς πατέρας ὁ δῆμος ἀπέκτεινεν, ἐνείχοντο τῇ ἀτιμίᾳ(8). Ἀντιθέτως δ' ὅμως πρὸς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις αὐτοῦ ἀπαλλάσσει τοὺς παῖδας τῆς πατρικῆς κακουργίας νομοθετῶν· «τοῖς δὲ παισὶ τῶν κακούργων, ἐὰν φύγωσι τὰ πατρῶα ἦθη, κλέος ἔστω καὶ λόγος ἐντιμος λεγόμενος, ὡς εὖ τε καὶ ἀνδρείως εἰς ἀγαθὸν ἐκ κακοῦ διαπεφευγόντων»(9)· διότι κατὰ τὸν φιλόσοφον πατρὸς ὄνειδος ἦτοι ἀτι-

(1) Δημ. ΚΓ', 62 σελ. 640 (νόμος) ὅς ἂν ἄρχων ἢ ἰδιώτης αἴτιος ἦ τὸν θεσμόν συγχυθῆναι τόνδε... ἀτιμον εἶναι καὶ παῖδας ἀτίμους καὶ τὰ ἐκείνου.

(2) Λυσίας ΙΔ', 89.

(3) Ἀντιφ. Τετραλογ. Α', δ', 7.

(4) Σώπατρος παρὰ τῷ Ἐρμογένει Τέχν. ῥητορικ. 207.

(5) Πλάτ. Νόμ. 937 C.

(6) Ἀριστοτέλ. Ἀθην. Πολιτ. 53, 5.

(7) Δημοσθ. ΚΒ', 33-35 σελ. 603 πρῶλ. καὶ ΚΓ', 62 σελ. 640.

(8) Δημοσθ. ΚΕ', 30 σελ. 779.

(9) Πλάτ. Νόμ. 856 D.

μίαι καὶ τιμωρίαι οὐδενὶ τῶν παίδων πρέπει νὰ συνέπωνται, πλὴν ἔάν τις ὁ πατήρ ἅμα τε καὶ ὁ πάππος καὶ πρόπαππος ὄφλον τιμωρίαν θανάτου ἦτοι ἔάν ἐκ τριγωνίας κακουργικῆς κατάγωνται· ἀλλὰ καὶ εἰς τούτους, ἀναγκαζομένους νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν, ἐπιτρέπει ὁ φιλόσοφος νὰ συναποφέρωνται τὴν οὐσίαν.

Τῆς τελείας ἀτιμίας εἰκόνα τινὰ δύναται νὰ παράσχη καὶ τόδε τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος, ἐνθα ὁ Σωκράτης λέγει· «Εἰμι εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ βουλομένου ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἐθέλοντος, ἔάν τε τύπτειν βούληται ἐπὶ κόρῃς, ἔάν τε χρήματα ἀφαιροῖται, ἔάν τε ἐκβάλλειν ἐκ τῆς πόλεως, ἔάν τὸ ἔσχατον, ἀποκτείνειν» (1)· καὶ κατὰ τὴν σύντομον φράσιν τοῦ Λυσίου «ὥστε μὴδ' ἀδικούμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν δύνασθαι δίκην λαβεῖν» (2)· ὁ δὲ Δημοσθένης μνημονεύει καὶ βαρυτέρας ἔτι ἀτιμίας, ὅταν δηλαδὴ ὁ ἄτιμος ἀναγράφηται ἐπὶ στήλης καὶ νηποιοεῖ δύναται τις νὰ ἀποκτείνῃ τὸν στηλίτην (3).

Ἡ τελεία ἀτιμία λέγεται καὶ διηνεκῆς, ἐπειδὴ οὐδεμίᾳ ἐλπίδι ὑπῆρχεν, ἵνα ἀπαλλαγῇ τις αὐτῆς· διότι ἵνα ὁ ἄτιμος ἐπίτιμος γένηται, καὶ εἰς τὸν ὀφειλέτην τοῦ δημοσίου ἀφῆσις τοῦ ὀφλήματος δοθῆ, ἐχρειάζοντο μεγάλα διατυπώσεις. Μάλιστα δὲ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ προτείνῃ τοιοῦτόν τι ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· ἔδει δὲ πρότερον ἢ ἐκκλησία, ψηφισαμένων ἐν αὐτῇ οὐχὶ ἐλασσόνων τῶν ἑξακισχιλίων, νὰ δώσῃ τὴν ἄδειαν, ὅπως ἡ βουλή περὶ τούτου προβουλεύσῃ· μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου δοθεῖσαν ἄδειαν, ἔδει νὰ υποβληθῆ περὶ τούτου καὶ πρὸς τὴν βουλὴν ἢ προσήκουσα αἵτησις, ἢ δὲ πρότασις τῆς βουλῆς κατόπιν ὑπεβάλλετο εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· ἐγένετο δὲ κατόπιν ὅπως τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ ἐδόκει (4). Μόνον δ' ἐν μεγάλοις κινδύνοις τῆς

(1) Πλάτ. Γοργ. 508D καὶ 486C ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν περιουλεῖσθαι πᾶσαν τὴν οὐσίαν, ἀτεχνῶς δὲ ἄτιμον ζῆν ἐν τῇ πόλει τὸν δὴ τοιοῦτον, εἴ τι καὶ ἀγροικότερον εἶρησθαι, ἔξεστιν ἐπὶ κόρῃς τύπτοντα μὴ διδόναι δίκην.

(2) Λυσίας 4' 24.

(3) Δημοσθ. Θ' 42-45 Ἄρθριος Πυθώνακτος Ζελεΐτης ἄτιμος ἔστω καὶ πολέμιος τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ καὶ γένος... τοῦτο δ' ἔστιν οὐχ ἦν οὕτωςί τις ἂν φήσειεν ἀτιμίαν· τί γὰρ τῷ Ζελεΐτῃ τῶν Ἀθηναίων κοινῶν, εἰ μὴ μεθέξειν ἔμελλεν; ἀλλ' οὐ τοῦτο λέγει· ἀλλ' ἐν τοῖς φονικαῖς γέγραπται νόμοις ὑπὲρ ὧν ἂν μὴ διδῶ φόνου δικάσασθαι, ἀλλ' εὐαγὲς ἢ τὸ ἀποκτεῖναι καὶ ἄτιμος, φησί, τεθνάτω· τοῦτο δὲ λέγει, καθαρὸν τὸν τούτων τινὰ ἀποκτείναντα εἶναι.

(4) Δημοσθ. ΚΑ', 45-47 σελ. 715 μὴδὲ περὶ τῶν ἀτίμων χρηματίζεσθαι, ὅπως

πατρίδος ἠναγκάζετο ἢ πολιτεία ν' ἀποδώσῃ τὰ πολιτικά δικαιώματα εἰς τοὺς ἀτίμους· τότε δὴ τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιοῦντες μετεχειρίζοντο πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας (1).

Ἡ δὲ δι' ὀφειλὴν πρὸς τὸ δημόσιον ἐπιβληθεῖσα ποινὴ τῆς ἀτιμίας διήρκει μέχρι τῆς ἀποτείσεως τοῦ ὀφλήματος· μετὰ δὲ τὴν ἀπόφλησιν τοῦ χρέους ὁ ἀτίμος ἀνεκτάτο τὰ ἑαυτοῦ δικαιώματα, ἐγίνετο δηλαδή ἐπίτιμος· εἰ δὲ μὴ ἀπέτινε τὸ χρέος, ἐξηκολούθει ἡ ἀτιμία καὶ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ὀφειλέτου· μετὰ δὲ τὸν ἐκείνου θάνατον τὸ τῆς ἀτιμίας βᾶρος περιήρχετο καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, παῖδάς τε καὶ ἐγγόνους μέχρις ἀποτείσεως τοῦ ὀφλήματος (2).

Ἡ δὲ μερικὴ ἀτιμία ἐλέγετο καὶ κατὰ πρόσιαξιν ἀτιμία, ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν προσετάσσετο ὑπὸ τοῦ νόμου τίνα δικαιώματα ἀπώλλυεν ὁ εἰς αὐτὴν καταδικαζόμενος· οὕτω λ. χ. ὁ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἐγκαλῶν τιμι καὶ μὴ ἐπεξιῶν τῇ γραφῇ (= μὴ ἐμμένων εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης) κατεδικάζετο εἰς χιλίων δραχμῶν ζημίαν καὶ ἀπέβαλλε τὸ δικαίωμα τοῦ αὐθις ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἐγκαλεῖν (3). Ὁ δὲ Οὐλπιανὸς ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη σχολίοις (κατὰ Μειδίου 548) προστίθησιν· «ὅτε τις ἀποθῆται γραφῆν, ἀνακρίνεται πρὸ τοῦ δικαστηρίου παρὰ τοῖς ἄρχουσιν, εἰ ἐπέξεισιν, εἰ μάρτυρας ἔχει, εἰ χρήζει τοῦ παρεῖναι τινα, ἵνα πάντων εὐτρεπισθέντων εἰσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον· ὁ δὲ μὴ ἀπαντῶν ἐπὶ τὴν ἀνάκρισιν ἐγίγνετο ἀτίμος».

Ὅσαύτως οἱ ἄρχειν λαχόντες καταδικασθέντες ἐν τῇ δοκιμασίᾳ ἦτοι ἀποδοκιμασθέντες ὑπέκειντο εἰς μερικὴν ἀτιμίαν, ὁ ἀποδοκιμασμένος δηλαδή δὲν εἶχε πλέον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκφράζειν γνώμην ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου (4). Ἐτι δὲ καὶ ἐπὶ ἀστρατεία καὶ λιποταξία κατεδικάζοντο εἰς μερικὴν ἀτιμίαν, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο αὐτοῖς νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ λέγωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου (5). Τέλος δὲ καὶ ὁ τρις καταδικασθεὶς παρανό-

χρῆ ἐπιτίμους αὐτοὺς εἶναι, ἐὰν μὴ ψηφισάμενων Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν πρῶτον μὴ ἔλαττον ἑξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξῃ κρύβδην ψηφίζομένοις· τότε δ' ἐξεῖναι χρηματίζειν καθ' ὅ,τι ἂν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δοκῇ (νόμος).

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. Β', β', 11.

(2) Δημοσθ. ΚΒ', 34. ΝΗ', 15-17 καὶ ΝΘ', 6.

(3) Meier-Schömann Das Att. Process bearh. v. Lipsius 1883-87 τ. 947.

(4) Δημοσθ. ΚΕ', 30.

(5) Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφῶντ. 175.

μων ἦτοι ἐπὶ προτάσει ψηφίσματος παρὰ τοὺς νόμους ἐγένετο αἴματος ἐν μέρει, ἐκωλύετο δηλαδὴ καὶ οὗτος νὰ λέγη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου (1).

Περὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἀτιμίας διδακτικώτατος γίνεται καὶ ὁ Ἀνδοκίδης ἐν τῷ περὶ τῶν μυστηρίων λόγῳ (2), ἐνθα ὁ ῥήτωρ λέγει « ἀτιμοὶ δ' ἦσαν οἱ μὲν ἀργύριον ὀφείλοντες τῷ δημοσίῳ, ὅποσοι εὐθύνας ὤφλον (= κατεδικάσθησαν) ἄρξαντες ἀρχὰς ἢ ἐξούλας ἢ γραφὰς ἢ ἐπιβολὰς ὤφλον ἢ ὠνάς πριάμενοι ἐκ τοῦ δημοσίου μὴ καταβαλόντες τὰ χρήματα ἢ ἐγγύας ἠγγυήσαντο πρὸς τὸ δημόσιον· τούτοις ἢ μὲν ἔκτεισις ἦν ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας, εἰ δὲ μή, ὀιπλάσιον ὀφείλειν καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν πεπραῖσθαι· ἕτερος δὲ τρόπος ἀτιμίας ἦν, ὧν τὰ μὲν σώματα ἀτιμα ἦν, τὴν δὲ οὐσίαν εἶχον καὶ ἐκέκτηντο· οὗτοι δ' αὖ ἦσαν ὅποσοι κλοπῆς ἢ δώρων ὀφλοῖεν· τούτους δ' ἔδει καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐκ τούτων ἀτίμους εἶναι καὶ ὅποσοι λίποῖεν τὴν τάξιν ἢ ἀστρατείας ἢ δειλίας ἢ ἀναυμαχίου ὀφλοῖεν ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβάλοῖεν ἢ τρεῖς ψευδομαρτυριῶν ἢ τρεῖς ψευδοκλητείας ὀφλοῖεν ἢ τοὺς γονέας κακῶς ποιοῖεν· οὗτοι πάντες ἀτιμοὶ ἦσαν τὰ σώματα, τὰ δὲ χρήματα εἶχον· ἄλλαι δ' αὖ κατὰ πρόσταξιν, οἵτινες οὐ παντάπασιν ἀτιμοὶ ἦσαν, ἀλλὰ μέρος τι αὐτῶν, οἷον οἷς τὰ μὲν ἄλλα ἦν ὡσπερ τοῖς ἄλλοις πολίταις, εἶπειν δ' ἐν τῷ δήμῳ οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς οὐδὲ βουλευῆσαι· τούτων ἦσαν οὗτοι ἀτιμοὶ· αὕτη γὰρ ἦν αὐτοῖς πρόσταξις· ἑτέροις οὐκ ἦν γράφασθαι (= καταγγεῖλαι), τοῖς δὲ ἐνδειῖσαι (= καταγγελίαν ποιήσασθαι, ἣτις ἐνδειξις ἐκαλεῖτο), τοῖς δὲ μὴ ἀναπλεῦσαι τὸν Ἑλλάσποντον, ἄλλοις δ' εἰς Ἰωνίαν, τοῖς δὲ εἰς ἀγορὰν μὴ εἰσιέναι πρόσταξις ἦν»· παρὰ δὲ τῷ Αἰσχίνῃ (3) προσαναγινώσκομεν «ἐάν τις τῶν εἰς Σαλαμίνα πορθμευόντων ἄκων ἐν τῷ πόρῳ πλοῖον ἀνατρέψη, τούτῳ μὴ ἐξεῖναι πάλιν πορθμεῖ γενέσθαι, ἵνα μηδεὶς αὐτοσχεδιάζῃ εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων σώματα».

Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι ἡ ἀτιμία ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς πολιτείας ἄνευ διατυπώσεων καὶ δημοσίας διακηρύξεως ἦτο σίγμα τι δυνάμενον καὶ νὰ διαλανθάνῃ· διότι ὁ ἀτιμος ἐδύνατο νὰ ζῇ ἀνενόχλητος

(1) Διόδωρ. 18, 18.

(2) Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. 73.

(3) Αἰσχίνης κ. Κτησιφῶντος 158.

ἐφ' ὅσον ἀπείχετο τοῦ νὰ πράττη τι τῶν ἀπηγορευμένων αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ εἰ μὴ ἐφύλαττεν αὐστηρῶς τὰς ἀπαγορεύσεις, πάλιν ἔμενεν ἀνενόγητος, ἐφ' ἕσον μηδὲς αὐτὸν εἰς τὰς ἀρχὰς κατήγγελλεν· διότι τὸ Ἀττικὸν δίκαιον δὲν γνωρίζει δικαστὴν ἄνευ κατηγοροῦ (1)· ἀλλὰ ἐκ τούτου δὲν ἔπεται, ὅτι καὶ παρεγράφετο ἡ παρανομία τοῦ ἀτίμου· ἐὰν δ' ὁμοῦς ἀπεπειράτο ν' ἀντιποιηθῆ τινος τῶν ἀπηγορευμένων αὐτῷ ἀξιωμάτων καὶ δικαιωμάτων, ἐξετίθετο εἰς τὴν καταγγελίαν, ἣτις ἐνδείξεις ἐλέγετο· ἀποδειχθέντος δ' ἐν αὐτῇ τοῦ ἐνδειχθέντος ἐνόχου, θάνατος ἢ ζημία ἐπέκειτο· οὕτω π. χ. ὁ Δημοσθένης (2) ἱστορεῖ, ὅτι τὸν Πύρρον, ὅστις ὀφείλων τῷ δημοσίῳ ἀνέλαβε νὰ δικάσῃ, καταγγελθέντα δι' ἐνδείξεως εἰς θάνατον κἀτεδίκασαν καὶ ἐθαναιώθη. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἱστορεῖ «δικάζειν δ' ἔξεστι τοὺς ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γεγονότας, ὅσοι αὐτῶν μὴ ὀφείλουσι τῷ δημοσίῳ ἢ ἀτιμοί· εἰσιν· ἐὰν δέ τις δικάσῃ, οἷς μὴ ἔξεστιν, ἐνδείκνυται καὶ εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγεται· ἐὰν δ' ἄλῳ, προστιμῶσιν αὐτῷ ὅ,τι ἂν δόξῃ ἄξιός εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι» (3).

Καὶ ἐν τῇ τῆς ἀτιμίας ποινῇ, τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθέτου ὁρμάται ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐκείνου ἀξιώματος, ὅπερ ἐπικρατεῖ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πολιτείᾳ καὶ διήκει καθ' ὅλην τὴν νομοθετικὴν αὐτῆς περίοδον· ἡ ποινή δηλαδὴ αὕτη εἶνε τὸ ἐπακολούθημα τῆς ἐπιμελείας, ἣν ἡ πολιτεία ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντος ποιεῖται· κατὰ τὸ ἀξίωμα δὲ τοῦτο, ὅστις τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ἀναγκαῖα θεωρηθέντα καθήκοντα δὲν τηρεῖ, οὗτος οὐδὲν δικαίωμα ἐπὶ τῆς πολιτείας δύναται νὰ ἔχῃ· ὁ πολίτης ἄρα ὁ ἀτιμωθεὶς δὲν δικαιούται νὰ αἰτιᾶται τὴν πολιτείαν, ὅτι ἠτιμώθη ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ὀφείλει νὰ λέγῃ, ὅτι

αὐτὸς ἑαυτὸν ἠτίμωκεν (4).

(1) Λυκούργος κατὰ Λεωκράτους 4 εοῦτε ὁ νόμος οὔτε ἡ τῶν δικαστῶν ψῆφος ἄνευ τοῦ παραδώσαντος (=τοῦ κατηγοροῦ) αὐτοῖς τοὺς ἀδικοῦντας ἰσχύει».

(2) Δημοσθ. ΚΑ', 182.

(3) Ἀριστοτέλ. Ἀθηναίων Πολιτεία 68, 10.

(4) Δημοσθ. ΚΑ', 103 σελ. 548 πρὸς καὶ Hermann Grundsätze des Strafrechts im griech. Altertume σ. 56.